

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пономаренко Людмила Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: соціально-економічний розвиток суспільства у стародавній та середньовічний періоди.

УДК 94 (73).091.1/.8

АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ НОВОГО КУРСУ Ф.Д.РУЗВЕЛЬТА

Лариса ШИНКАРЕНКО (Кіровоград)

У статті розкриваються історіографічні аспекти соціальних програм адміністрації Рузвельта під кутом політичної боротьби з опозицією.

Ключові слова: історіографія, Новий курс, соціальні програми, опозиція, політична боротьба

В статье раскрываются историографические аспекты социальных программ администрации Рузвельта под углом политической борьбы с оппозицией.

Ключевые слова: историография, Новый курс, социальные программы, оппозиция, политическая борьба

The article describes the historiographical aspects of the social programs of the Roosevelt administration at an angle of political struggle with the opposition.

Key words: Historiography, New Deal, social programs, opposition, political struggle.

Майже вісімдесят років пройшло з часу впровадження Нового курсу Франкліном Рузвельтом, як програми виходу країни із світової кризи та відновлення економічної, соціальної та політичної стабільності США, проте інтерес науковців до нього не зменшується, а, навпаки, збільшується. Політика Нового курсу є особливою темою дослідження у світовій історії. Гостра боротьба з питання про оцінку реформ Нового курсу розгорнулася і триває в американській історичній науці з 1933р. зразу ж після впровадженнь перших реформ. Американська історіографія Нового курсу Рузвельта презентована великою кількістю напрямків дослідження. Проблеми соціальних програм Нового курсу та політичної боротьби навколо їх прийняття розглядаються здебільшого в загальному контексті Великої депресії та Нового курсу.

З огляду на те, як дослідники оцінюють результати Нового курсу, зокрема прийняття законів у соціальній сфері та введення їх у дію сформувався три основних напрями: ліберальний, консервативний, радикальний [1, с. 3].

Провідне місце в дослідженні Нового курсу Ф. Рузвельта займають представники ліберального напрямку, що почав формуватися на початку 30-х років й остаточно склався в США після Другої світової війни. Серед засновників ліберально-апологетичного тлумачення політики Ф. Рузвельта провідне місце належить одному з провідних американських істориків Г. Коммаджеру [2, 45]. Найяскравішим представникам американської ліберальної історіографії Алану Невінсу (“1933 - 1934: два важливих роки”) [3], Ч. О. Бірду, М. Р. Бірд (“Американський дух. Дослідження ідеї цивілізації в США”)[4], Бейселу Рауху (“Історія Нового курсу”)[5], Артуру М. Шлезінгеру-молодшому (“Ера Рузвельта“, “Цикли американської історії”)[6;7], Річарду Хофстедтеру (“Американська політична традиція“, “Ера реформ”)[9;10], Ф. Фріделу (“Франклін Рузвельт“, “Франклін Д. Рузвельт: Рандеву з долею”)[11;12], Е. Голдману (“Рандеву з долею: Історія сучасних американських реформ”)[12], Д. М. Бернсу, У. Лейхтенбергу (“Роки ФДР. Про Рузвельта і його нащадків“, “Франклін Д. Рузвельт і “Новий курс“, “У тіні ФДР: від Гаррі Трумена до Барака Обама“, “Відродження Верховного Суду: Конституційна революція в епоху Рузвельта”)[13;14;15;16] належать найважливіші досягнення у вивченні досліджуваного періоду в історії Сполучених Штатів. У розробці своїх концепцій вони виходять з того, що історичний розвиток Америки йде шляхом неухильного зростання і розширення ліберальної традиції, прогресивного пристосування капіталізму до потреб суспільного розвитку. Одне з центральних місць у цьому процесі вчені - історики відводять саме Новому курсу, який визначається ними як третя Американська революція. Відповідно до цієї концепції перша революція 1775–1783рр. покінчила з феодалними пережитками та колоніальною залежністю, друга - 1861 -1865р.р.- знищила рабовласництво, а третя – Новий курс – змінила природу капіталізму і держави в США [1, с.4.].

А. М. Шлезінгер - молодший піддав критиці політику адміністрацій Куліджа й Гувера. У результаті їхньої обмеженості й близорукості, зазначав автор, настала криза “старого порядку“. Шлезінгер, ідеалізуючи реформаторську діяльність Ф. Рузвельта і його адміністрації, підкреслював, що політика Нового курсу означала розрив з історією США 20-х років, пов’язану з антиетатистськими програмами попередніх адміністрацій [6]. Видатний історик Ф. Фрідел у своїх дослідженнях проаналізував готовність Ф. Рузвельта як політика й людини до соціальних новацій Нового курсу. Автор з апологетичних позицій оцінював діяльність Президента, зокрема у сфері соціальних перетворень [9; 10]. Безпосередньо історії реформ Ф. Рузвельта, зокрема в соціальній сфері, присвятив свої праці В. Лейхтенберг, в яких він підкреслював позитивні наслідки проведених адміністрацією Ф. Рузвельта соціальних програм, розкрив основні напрями діяльності опозиції Новому курсу, вказав на значний вплив соціальних перетворень, проведених адміністрацією Ф. Рузвельта на формування

соціальної політики наступних американських урядів, дав загальний аналіз американської історіографії досліджуваного періоду [13;14;15; 16].

Історики-ліберали зробили вагомий внесок у дослідження цього періоду. Саме представникам цього напрямку належить введення в обіг поняття “два Нових курси“, в яке кожен із авторів вкладав різний зміст. Так, Бейсел Раух в “Історії Нового курсу“ (1944 р.) у зміст двох Нових курсів вкладає зміну у політиці Ф. Рузвельта від правого спрямування до лівого. Новий курс 1933 року був, на його думку, консервативним, й основним його завданням якого було відродження економіки й сільського господарства після Великої депресії, а не проведення докорінних реформ. Саме другий Новий курс, що розпочався з 1934 року та закріпився “Другою сотнею днів“ у 1935 році, тісно пов'язаний зі змінами в соціальній політиці й знайшов розкриття в ухваленні Національного акту про трудові відносини (the Wagner Act), та Закону про соціальне забезпечення (SSA).

З інших позицій дає тлумачення концепції двох Нових курсів Ерік Голдмен у дослідженні “Рандеву з долею“ (1952)[12]. Перший Новий курс він подає як новонаціоналістичний, другий – як нову свободу з новим радником Вілсоном, а Луїсом Брайдесом – як ключовою фігурою взаємодії та синхронізації процесів, і пов'язує ці назви з прийняттям федерального Закону про цінні папери в перший період та SSA і the Wagner Act у другий [14, с.216–217]. А такі дослідники американської історії, як Річард Поленберг, Беррі Карл, Дж. Паттерсон та ін. розробили концепцію третього Нового курсу (1937 – 1940 рр.). Вищевказані дослідники вважають, що він (третій Новий курс) розпочався зі згорання соціальних програм з 1937 року, коли Суди намагалися трактувати соціальне законодавство Ф. Рузвельта як таке, що суперечить конституційним нормам. Основним завданнями третього Нового курсу стали трансформація адміністрації Президента в бюрократичний апарат європейського зразка й проведення судової та адміністративної реформ. Вперше термін “третій Новий курс“ використав Олександр Сешс у статті “Рузвельт і Америка“ в журналі “Економіст“ 1937 року[17].

Значний внесок у дослідження історії робітничої політики зробив американський учений – історик, політолог Ірвінг Бернштейн. Його тритомне дослідження історії американського робітничого руху охоплює роки Великої економічної кризи (1929 – 1933рр.); буремні роки зростання ролі профспілок та укладення колективних договорів у період між 1933 –1941рр.; і гуманного суспільства, в якому він стверджував, що Новий курс відіграв важливу роль у збереженні демократії і капіталізму в США [18].

Заслугою істориків - лібералів є уведення ними в науковий обіг значного кола нових джерел. Вони детально досліджували різні аспекти соціальних програм адміністрації Рузвельта та політичної боротьби навколо їхньої реалізації. Ми можемо констатувати, що увага до вивчення соціального законодавства ліберальними авторами пов'язана з загальною апологетикою реформістської діяльності Ф. Рузвельта.

Іншу, негативну оцінку соціальним реформам періоду Нового курсу, дають автори консервативного напрямку, пояснюючи свою позицію несприйняттям посилення регулювальної ролі держави як порушення глибокої історичної традиції США, заснованої на ідеології твердого індивідуалізму.

Витоки консервативної історіографії “Нового курсу” варто шукати в антирузвельтівській публіцистиці 30-х років, де по суті містилися головні звинувачення на адресу соціальної політики “Нового курсу”. Ідеї, викладені в ній, отримали наукове оформлення в працях політологів та публіцистів періоду проведення Нового курсу. Становленню консервативного підходу до Нового курсу сприяли праці президента Вісконсинського університету республіканця Г. Френка та члена “мозкового треста” адміністрації Рузвельта демократа Р. Молі, який у другій половині 30-х років відійшов від прихильників Нового курсу (ньюдилерів) на бік “правих” [2, 45]. Одним із перших, хто підтримав і виступив з консервативних позицій був Г. Гувер. Будь-які форми втручання уряду в планування і регулювання економіки, фінансів, торгівлі, розширення державної власності й прийняття державних соціальних програм допомоги фермерам, робітникам ототожнювалися Г. Гувером то з комунізмом, то з фашизмом [2, 46]. Висловлювання Г. Гувера були підтримані й розвинуті в працях істориків і політологів Р. Ч. Моллі, Д. Лоуренса, Е. Робінсона, Д. Фліна. Характерним у них є звинувачення Рузвельта та його прихильників (“ньюдилерів”) у порушенні Конституції, “основ федералізму”, “узурпації прав штатів”, “замаху на право власності”. Сама політика Нового курсу означала відхід від американських традицій і цінностей [2, с.46].

Певна еволюція консервативних підходів у дослідженні соціальних програм Ф. Рузвельта й політичної боротьби навколо їхнього прийняття й уведення в дію відбулася у 50 – 60-ті роки ХХ ст. Зокрема, під впливом американських реалій і післявоєнних труднощів автори більше вказують на спадкоємність Нового курсу з традиціями американського реформізму, ніж на його розрив з філософією Гувера. Це стосувалося й проблеми становлення соціального законодавства та боротьби в політичних колах щодо ухвалення соціальних програм адміністрації Ф. Рузвельта.

У 70–80-ті рр. ХХ ст., у зв’язку із загальним поправлінням політичного життя Америки, особливо за часів адміністрації Р. Рейгана та її курсом на обмеження ролі держави, відбувається зміцнення позицій неоконсервативної історіографії, яка починає активніше звертатися до сюжетів Нового курсу. Тому відбувається посилення негативно-критичного ставлення до реформаторської діяльності Ф. Рузвельта. Так, Р. Фрейман акцентував увагу на тих заходах адміністрації Рузвельта, котрі спрямовувалися на реформування Верховного Суду, та були нічим іншим, як замахом на руйнування основ американських демократичних інститутів [19].

Наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. усе більшого поширення набувають негативні оцінки Нового курсу Рузвельта, а саме у сфері його соціальної

політики та законодавства. Концепції багатьох сучасних дослідників фактично відтворюють судження ортодоксальних консервативних авторів 30 – 50-х рр. ХХст. 1999 року Пулітцеровську премію отримала книга історика Стенфордського університету Девіда М. Кенеді “Свобода від страху: американський народ в роки депресії та війни“, в якій зазначається “Чим би він (Новий курс) не був, це була не програма по оздоровленню економіки, і у крайньому разі неефективна програма“ [20].

Назва дослідження сучасного американського історика Джима Пауелла “Помилки Ф. Рузвельта: як Франклін Д. Рузвельт та його Новий курс продовжили Велику депресію“ сама свідчить про ставлення автора до реформ Нового курсу. Аналізуючи економічну статистику, звіти соціальних фондів, документацію фінансових та промислових корпорацій, окремі матеріали Конгресу, історик доводить, що Новий курс не тільки не врятував економіку держави, а призвів її ще до більш затяжної кризи. Зокрема, на його думку, прийняття трудового та соціального законодавства, не тільки не полегшили, а навпаки, поглибили становище робітничого класу та загострили суперечки між роботодавцями та найманою робочою силою. Негативним аспектом, на погляд Джима Пауела, була спрямованість соціальних програм Ф. Рузвельта на скорочення фінансування робіт у приватному секторі та заміна їх суспільними роботами в державному [21, с.174–194].

Автор статті вважає, що такі твердження не враховують специфіку й масштаби кризи 30-х років і ті позитивні зрушення, які все ж таки відбулися внаслідок впровадження соціальних програм і трудового законодавства адміністрації Ф. Рузвельта в життя: зменшення безробіття і певний ефект від впровадження суспільних робіт, і перехід від цехової організації до виробничого принципу розбудови профспілкових організацій.

Ще одним помітним явищем в американській історіографії є радикальна течія (в рамках ліберальних підходів). Представники цієї течії небезпідставно указували на обмеженість ряду реформ Нового курсу та заперечували їх позитивні сторони, надаючи в цілому негативну оцінку діяльності Президента Ф. Рузвельта. Відзначимо, що суперечки щодо оцінок боротьби навколо соціальних програм Нового курсу Ф. Рузвельта зводяться до двох підходів: перший – чи можна розглядати політику Нового курсу як сукупність “радикальних інновацій“, які фундаментально змінили майбутній курс відносин “держава – економіка“, другий – розглядати їх потрібно як “консервативні стратегії“, що покликані відновити соціально - економічну стабільність у контексті збереження американських цінностей.

Прихильники тлумачення “радикальних інновацій“ з табору лібералів переконані, що Новий курс являв собою високоінноваційні програми, які спонсорувалися урядом і символізували собою тотальний перегляд ролі держави в усіх сферах життя суспільства. Це засвідчив Вільям Лейхтенберг, найавторитетніший історик доби Нового курсу, який указав на те, що “радикально новий відхід“ Нового курсу, характеризується поширенням

присутності федерального уряду, розвитком системи державної допомоги, об'єднанням робочих залучених у промисловості у спілки. Все це, на його думку, робить 1930-ті роки унікальним періодом у історії США [14, с.229–230].

Крім того, представники радикальної течії класифікували явище Нового курсу разом з його соціальними програмами “як консервативні стратегії” наголошуючи, що вони (програми) по суті спрямовувалися на збереження капіталістичного порядку. Дослідження Нового курсу істориками-радикалами ґрунтувалися на концепції “корпоративного лібералізму”, згідно з яким реформи Ф. Д. Рузвельта так само, як і більш ранні реформаторські курси Т. Рузвельта та В. Вільсона, формувалися та втілювалися в життя в тісній взаємодії з освіченою політичною елітою і лідерів бізнесу. Історичний сенс Нового курсу в такій інтерпретації полягав у забезпеченні класової гегемонії корпоративного бізнесу. Щодо реального значення соціально-економічних реформ Нового курсу, то від них виграли передусім верхні верстви, а нижні як завжди залишилися в приниженому становищі. Такої думки щодо оцінки Нового курсу дотримувалися К. Гордон, Пол Конкін [1, с.4].

Погоджуючись з положенням про запровадження Новим курсом суттєвих змін, Бартон Бернштейн усе ж таки робить висновок, що в результаті запровадження політики Нового курсу не вдалося вирішити проблеми депресії, поліпшити рівень бідності, перерозподілити доходи, впровадити до кінця рівність і протистояти расовій дискримінації та сегрегації. На думку Бартона Бернштейна, ліберальні цілі політиків Нового курсу призвели до негативних результатів [22, с.264].

Вольфган Шивельбуш, лауреат премії Генріха Манна, у своєму дослідженні “Три нових курси: роздуми про Америку Рузвельта, Італію Муссоліні, Німеччину Гітлера” проводить паралелі між програмами та стилями керівництва Адольфа Гітлера, Беніто Муссоліні і Франкліна Рузвельта. Він показує, як багато спільного й розхожого було в політиці вищезгаданих лідерів, особливо у сфері соціальних перетворень, зокрема в організації громадських робіт, створенні робочих і молодіжних таборів. Тільки для фашистської Італії та нацистської Німеччини соціальні перетворення були складовою політики мілітаризації, спрямованої на підготовку до війни. А в США в рамках демократичного суспільства формування нової соціальної політики адміністрації Ф. Рузвельта, проведення соціальних законопроектів через Конгрес були спрямовані на розв’язання суто конкретних завдань, як то: зменшення безробіття, зниження соціальної напруженості та запобігання перемозі фашизму й нацизму в країні [23].

З 30-х років ХХ ст. в США склалася марксистська школа (А. Вільямс, А. Ренсом, У. Фостер), яка мала певний вплив на трактування інтерпретацій проблематики Нового курсу, зокрема, його соціальних аспектів. Ураховуючи соціальні досягнення США, рівень розвитку й добробуту американців, автори марксистського напрямку більш об’єктивно й аргументовано трактували

новації Нового курсу, відмічаючи його позитивну роль в соціальних перетвореннях американського суспільства.

Підбиваючи підсумки аналізу основних напрямків американської історіографії, оцінок політичної боротьби навколо соціальних програм Нового курсу, потрібно констатувати, що в цілому, за винятком деяких крайніх консервативних і занадто радикальних авторів, переважають наукові позитивні оцінки соціальних реформ адміністрації Ф. Рузвельта. Проте, в останні часи в умовах погіршення загальної фінансової, економічної позиції США серед американських, суто консервативних авторів посилюються та навіть відтворюються критичні оцінки Нового курсу консервативних авторів 30– 50-х років ХХ ст. Отже, проблематика Нового курсу, зокрема його соціальних програм, і досі залишається об'єктом різних та інколи протилежних оцінок. Це засвідчує неординарність, суперечливість і неоднозначність самого явища Нового курсу й необхідності його дослідження в сучасних умовах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Согрин В.В. „Три ключевые проблемы исследования истории Нового курса Ф.Д.Рузвельта” // Новая и новейшая история. – 2007– №5. – С.3 –24
2. Сивачев Н.В. „Новый курс” Рузвельта”//Вопросы истории. –1981–№9. – С. –45–63.
3. Nevins A. 1933–1934: Two Momentous Years.-The New York Times Magazin. December 31, 1933.
4. Beard Ch. A., Beard M.R. The American Spirit. A Study of the Idea of Civilization in the United States. New York, 1942.
5. Rauch B. A History of the New Deal. 1933-1938. N.Y.1944.
6. Schlesinger A. M., Jr. The Age of Roosevelt. Vol. I. The Crisis of the Old Order. New York: Mariner Books, 2003. 576p.; Vol. II. The Coming of the New Deal. New York: Mariner Books, 2003. 688p; Vol. III. The Politics of Upheaval: 1935-1936. New York: Mariner Books, 2003. 768p.
7. Schlesinger A.M., Jr. The Cycles of American History. New York: Mariner Books, 1999. 512p.
8. Hofstadter R. American Political Tradition. New York: Random House, 1948. 560p.
9. Hofstadter R. The Age of Reform. From Bryan to FDR. New York: Knopf, 1955. 352p.
10. Freidel, Frank. Franklin D. Roosevelt (4 vol 1952–73)
11. Freidel, Frank. Franklin D. Roosevelt : A Rendezvous with Destiny. N.Y. 1990. 710p.
12. Goldman Rendezvous With Destiny: A History of Modern American Reform N.Y.1977.
13. Leuchtenburg W. E. The Supreme Court Reborn: The Constitutional Revolution in the Age of Roosevelt. Oxford: Oxford University Press, 1996. 368p.
14. Leuchtenburg W. E. The FDR Years. On Roosevelt and His Legacy. New York: Columbia University Press, 1995. 377p.
15. Leuchtenburg W. E. Franklin D. Roosevelt and the New Deal, 1932-1940. New York: Harper and Row, 1953. 432p.
16. Leuchtenburg W. E. In The Shadow of FDR: From Harry Truman to Barack Obama. New York: Cornell University Press, 2009. 432p.

17. Меншикова А. А. Реорганизация органов исполнительной власти в годы “Нового курса” Ф. Д. Рузвельта / А. А. Меншикова // Автореф. на соиск. уч. степени канд. ист. наук. – Саратов, 2003.
18. Irving Bernstein A Caring Society: The New Deal, the Worker, and the Great Depression. Boston: Houghton-Mifflin Co., 1985. 338p.
19. Feinman R.L. Twilight of Progressivism: the western republican senators and the New Deal. Baltimor –L.: The Johns Hopkins University Press, 1981.
20. Пауэлл Дж. Как политика Рузвельта продлила Великую депрессию / Джим Пауэлл // <http://www.inleberity.ru/library/study/564/>
21. Powell, Jim. FDR's Folly: How Roosevelt and His New Deal Prolonged the Great Depression. (2003). 336p.
22. Bernstein, Barton J. "The New Deal: The Conservative Achievements of Liberal Reform". In Barton J. Bernstein, ed., Towards a New Past: Dissenting Essays in American History, pp. 263–88. (1968), an influential New Left attack on the New Deal.
23. Schivelbusch W. Three New Deals : reflections on Roosevelt's America, Mussolini's Italy, and Hitler's Germany, 1933-1939. New York: Metropolitan Books, 2006. 242p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шинкаренко Лариса Омелянівна – магістр права, викладач кафедри правознавства КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: новітня історія США, соціальні програми Нового курсу Ф. Д. Рузвельта, соціальне законодавство України та США.